

ФАКТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ СЛІДЧИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Євген Олександрович РУСІНОВ,

*здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права*

Будучи процесуальними інструментами отримання доказів та з'ясування обставин злочину слідчими підрозділів органів безпеки України, негласні слідчі (розшукові) дії реалізуються через обмеження певного переліку особистих прав та свобод осіб, стосовно яких вони реалізуються. Відповідно, їх здійснення у кримінальному процесі зобов'язане відповідати низці засад (принципів). Передусім – це засади верховенства права та законності, а також ті принципи, які виступають гарантіями від свавільного обмеження чи порушення конституційних прав та свобод особистості: таємниця спілкування, недоторканість житла чи іншого володіння особи, невтручання в особисте життя та інші.

Отже, вважаємо, що негласні слідчі (розшукові) дії як засоби обмеження прав та свобод громадян не повинні здійснюватися без наявності відповідних підстав. Сама наявність чітко визначених у кримінальному процесуальному кодексі підстав, а також механізму судового контролю та прокурорського нагляду за їх реалізацією, в комплексі і утворюють гарантію від свавільних, необґрунтованих обмежень чи порушень основних прав та свобод особи з боку органів досудового розслідування, включаючи слідчі підрозділи Служби безпеки України.

У теорії кримінального процесу розглядалося питання про існування підстав для проведення процесуальних дій. Ці підстави іноді тлумачаться як певна слідча ситуація, яка обґрунтовує потребу у отриманні фактичних даних шляхом проведення відповідної слідчої (розшукової) дії [1, с. 277]. Інші фахівці визначають процесуальні підстави як закріплені нормами кримінального процесуального права обставини, що забезпечують законність здійснення слідчих (розшукових) дій та визначають можливість використання здобутих внаслідок таких дій протоколів як доказової бази [2, с. 303].

Законодавець встановлює, що до умов проведення негласних слідчих (розшукових) дій входять: а) неможливість отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, іншим шляхом; б) кримінально-правова кваліфікація злочину як тяжкого чи особливо тяжкого; в) здійснення НС(Р)Д тільки у рамках кримінального провадження; г) їх проведення в умовах судового контролю та прокурорського нагляду (за ухвалою слідчого судді або на підставі рішення прокурора (ст. 246 КПК України)) [3].

Проте, як слушно вказується в літературі, структурно-логічний аналіз положень ст. 246 КПК України не дає чіткого й однозначного роз'яснення стосовно підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У зв'язку із чим С.Р. Тагієв радить вирішувати цю проблему через

використання банкетного та відсильного підходів, що сприятиме більш повному та обґрунтованому розумінню правового регулювання вказаних питань [4, с. 235]. Утім, варто доповнити вказану точку зору думкою, що не лише аналіз норм законодавства допоможе відповісти на це питання. До цього процесу слід залучити також надбання доктрини кримінального процесу.

Наразі у наукових працях усталилася переважна точка зору щодо виправданості розмежування фактичних та правових підстав здійснення слідчих (розшукових) дій. Фактичні підстави для реалізації процесуальних дій визначаються наявністю достатньої сукупності відомостей у матеріалах кримінального провадження, що вказують на обґрунтовану ймовірність досягнення цілей цих дій. Стосовно правових підстав, серед науковців пропонується їх розгляд у двох аспектах: широкому та вузькому. У широкому сенсі правова підстава включає весь комплекс законодавчих норм, що регулюють можливість проведення відповідних процесуальних заходів. Відтак, нормативно-правове забезпечення стає підґрунтям, яке надає законність таким діям. У вузькому розумінні юридична підстава трактується як конкретний процесуальний акт, складений у суворій відповідності до вимог закону. Саме цей документ надає уповноваженій особі право здійснювати визначену процесуальну дію, забезпечуючи її юридичне підґрунтя та процедурну відповідність установленим нормам [5, с. 60].

Отже, вважаємо за потрібне визначити підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій як сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом та встановлених у ході кримінального провадження передумов правового та фактичного характеру, котрі надають слідчому, дізнавачу, прокурору або оперативному працівникові право здійснити конкретну негласну слідчу (розшукову) дію у конкретному кримінальному провадженні.

Фактична підстава полягає у наявності в матеріалах кримінального провадження достатніх даних, що свідчать про можливість досягнення мети відповідної негласної слідчої (розшукової) дії – отримання нових доказів вчинення кримінального правопорушення або перевірку вже наявних.

Стосовно правових підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчими органів безпеки України, то їх перелік можливо визначити наступним чином: 1) загальні підстави: їх здійснення в рамках розпочатого кримінального провадження та уповноваженим слідчим; 2) специфічні підстави: розслідування злочину відповідної тяжкості; неможливість отримати відомості про злочин та особу, яка його вчинила у інший спосіб; наявність законного та обґрунтованого процесуального рішення слідчого судді, прокурора або слідчого про проведення НС(Р)Д відповідного виду.

Наведене розуміння підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні та їх перелік видається найбільш правильним та повним, що забезпечить підвищення законності при їх реалізації слідчими органів безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2006. 416 с.
2. Фінагеев В.О. Загальні положення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 302–310.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20230824#Text>
4. Тагієв С.Р. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. № 2 (1). С. 233-239.
5. Сергеева Д.Б. Правові та фактичні підстави провадження негласних слідчих (розшукових) дій. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 4. С. 56-65.